

KOLLEGA TARSOLY ISTVÁN

NÉMET BEVÁNDORLÓK II. JÓZSEF KORÁBAN

NÉMET BEVÁNDORLÓK II. JÓZSEF KORÁBAN

A 18. században az utolsó nagy állami telepítést *II. József* uralkodása idején, 1784 és 1786 között bonyolították le. Több mint ötezer német családot 22,5 ezer személyt telepítettek Magyarországra. Már nem volt akkora szükség a munkaképes lakosság gyarapítására, a korábbi, *III. Károly* és *Mária Terézia* uralkodása ideje alatti telepítésekkel a török háborúk után üresen maradt portákat nagyjából feltöltötték, vagy a Felvidékre menekült parasztság egy része visszaköltözött és benépesítette az elhagyott falvakat, s ez a folyamat lassan folytatódva kiegyenlítette a lakosság területi létszámbeli aránytalanságait. Miért volt szükség újabb nagyarányú telepítési akcióra?

Az egyik oka maga az a táj volt, amelyet a kamara telepítése megcélzott. Az ötezer család nagyrésze — Dunakömlődre és Németkérrre került alig több mint kétszáz család kivételével — ugyanis a Bácskába telepedett le. A korábbi évtizedek alatt a királyi kamara bácskai kerülete igen mozgalmas életet élt. *Mária Terézia* 1763-ban kelt császári pátense bűzdította a porosz háború után kiszolgált katonákat a bevándorlásra. Vallásszabadságot, szántóföldet, hat-tíz évi adómentességet s sok más előnyt ígérve. 1782. szeptember 22-én *II. József* újabb telepítési pátentet adott ki, melyben ismét rendkívül kedvező lehetőségeket kínált. (Szövegét lásd a mellékletben!) A csábítás hatott, de nem csak a pátensben ígértek hanem a német területeken tevékenykedő bácskai ágensek is hozzájárultak a népmozgalomhoz. Túlzásoktól teli propagandájuk szerint Magyarország tejjel-mézszel folyó kánaán, ahol a föld termékenysége évi kétszeri aratást is lehetővé tesz, s a folyókban csak két rész víz folyik, a harmadik pedig hal.

A hivatalos telepítéseket néhány év után beszüntették, a felosztható területek fogyni látszottak. A dunántúli tájak már valóban egy-két kivételes esettől eltekintve nem bírtak el több telepet, de a bácskai tájon a vízszabályozási munkák hatására termékeny földeket nyertek. Még *Mária Terézia* végeztette el azt az alapos felmérést, melynek alapján ki lehetett jelölni a telepítésre alkalmas még lakatlan, vagy gyéren lakott területeket. Így jelölték ki a Tolna megyei Dunakömlődöt, Németkért és a Bács megyei falvakat. Bács megyében hét falu teljes betelepítése történt meg. A sort 1784-ben Torzsa kezdte meg. A következő évben Cservenkát és Újszerbászt telepítették be, 1786-ban Kisbér, Szeghegy és Bulkesz falvakat, majd végül a sort 1787-ben Járek zárta. Ezzel párhuzamosan folytatódott Palánka (1785) majd Újszivác, Sóvé, Kula, Parabut, Bresztovác, Csonoplya, Veprovác, Rácmilitics, Kernyjája, Bezdán, Sztanisics és Bácsalmás telepítése, ahová a korábban érkezett németek, vagy magyar és szerb lakosság mellé telepítették az újonnan érkezőket Németországi bevándorlókon kívül magyarokat is költöztettek erre a vidékre. 1785-ben több száz család került az Alföldről a Bácskába (lásd térkép mellékletet).

A Magyar Országos Levéltár kancelláriai állagában fennmaradtak *II. József* idején Magyarországra telepítették névjegyzékai, amelyek részletezték a bevándorlók korát, foglalkozását, családi állapotát, vallását, származási helyét és azt a pénzmennyiséget, amelyet magukkal hoztak, illetve amennyit még otthonról vártak. Ez a családonként szerkesztett, több füzetből álló jegyzék képezi a következőkben bemutatott statisztikai feldolgozás alapját¹.

A 18. századi magyarországi telepítésekkel kapcsolatos könyvtárnyi irodalmat remélhetőleg kiegészíthetjük néhány újabb ismerettel, még akkor is ha az említett jegyzék néhány hiányzó adata miatt olykor nem tudtuk pontos képet rajzolni, nagyságrendet, vagy arányokat meghatározni.

Mindenekelőtt azt kívántuk megragadni, hogy az utolsó nagy állami telepítés során ideérkező populációnak melyek a legfontosabb demográfiai jellemzői. Nem, kor, családi állapot, családnagyság szerinti strukturájukat határoztuk meg. Bemutatjuk, hogy Nyugat-Európa — elsősorban a német nyelvterület — melyik tartományából, vidékéről érkeztek. Találhatók e különbségek az egyes tájakról útrakelők demográfiai jellemzői között. Részletez-

¹MOL — Magyar Kancelláriai levéltár — Acta generalin (A 39) 1784 — 6267
1784 — 7720, — 11 093, — 11 251, — 11 427, — 12 969, — 11 721
1785 — 15 591
1786 — 13 806

zük a bevándorlókat vallási magoszlás, foglalkozás szerint. A kort, a foglalkozást, a családi állapotot olykor kombináljuk egyéb ismérvekkel. A magukkal hozott pénz mennyisége alapján — foglalkozás származási hely, családi állapot szerint bontva — az ideérkezők anyagi helyzetét kívántuk felfedezni. Arra kerestük a választ, hogy sikerült-e a Kamarának valóban német — katolikus — parasztokat idetelepíteni. Arra is kitérünk, hogy melyik tájról, milyen foglalkozású bevándorlók érkeznek túlsúlyban, nincstelen parasztok, kézművesek, vagy értelmiségiek, települnek-e a bácskai falvakba?

Nyilvánvaló, hogy a leváltári forrás adatainak minden kombinációját nem dolgozhattuk fel, de legfontosabb jellemzőket részletezve, néhány általánosító következtetést mégis megtehettünk. Így többek között kiűnt, hogy a bevándorlók:

1. túlnyomó többsége családi kötelékben érkezett az országba,
2. viszonylag fiatal populációt alkotnak,
3. többségének két-három gyermeke van,
4. legnagyobb része a német tartományokból származik, de érkeznek betelepülők Európa más országaiból, az Osztrák császárság egyéb tartományaiból is,
5. egy része, körülbelül egyharmada protestáns,
6. túlnyomó többsége földműves, még akkor is ha olykor kettős foglalkozást jelölnek meg,
7. közülük viszonylag kicsi az ipari foglalkozásúak aránya, de az ipart űzők szakma szerinti megoszlása igen tarka, mégis elsősorban a helyi szükségleteket kielégítő szakmák dominálnak,
8. túlnyomó többségének nincsen pénze és a magukkal hozott pénz mennyisége alapján úgy tetszik, hogy nem a nagyvagyonú parasztok és iparosok telepedtek Magyarországra,
9. származási helyük szerint igen jellemző korú, foglalkozású, vallású és vagyoni helyzetű rétegekre bomlanak.

A bevándorlók kora és családi állapota

A Magyar Kancellária állagában fellelhető forrásunk részletezi a bevándorló családok, háztartások családfőinek korát és családi állapotát. A név szerinti anyag alábbi összefoglalása módot nyújtott a családfők korának, kormegoszlásának megállapítására, családi állapot szerint.

Az 5057 bevándorló családban 4856 férfi és 201 nő érkezett Magyarországra családfőként, vagy háztartásfő minőségben. A családfők közül 4282 házas férfi, illetve 456 fő egyedülálló. Bevándorol még 290 özvegy is. (Forrásunk 29 esetben nem közli a családfő családi állapotát.) Az egyedülállóként érkező 456 fő közül csak 16 nőt jegyeztek fel forrásaink. Az özvegy családfők között 146 az özvegyasszony és 144 az özvegy férfi.

A házas férfi családfők átlagkora 38,32 év, az özvegy férfiaké 50,81 év. Az özvegy nők fiatalabbak, átlagos koruk 46,02 év. Az egyedülállóként bevándorló férfiak átlagos életkora 26,33 év, az egyedülállóként érkező tizenhat nő életkora 28,13 év. Kiemelendő, hogy az egyedülállóként bevándorló férfiak között három 16 éveset jegyeztek fel a forrásban. Legidősebb bevándorlónk egy 80 éves földműves özvegy asszony egy leánygyermekkel.

A felsorolt átlagos életkorok (még akkor is, ha bizonyára torzítottak) és az alábbi táblázat kormegoszlási arányszámait azt bizonyítják, hogy viszonylag fiatal népesség érkezett Magyarországra *II. József* telepítéseinek köszönhetően. A házas családfőknek ugyanis több mint fele (54,6%) negyven évnél fiatalabb, az egyedülállóknek pedig több mint négyötöde (81,6%). Természetes, hogy az özvegyek túlnyomó többsége (81,0%) negyven évnél idősebb.

NÉMET BEVÁNDORLÓK II. JÓZSEF KORÁBAN

A családfők és az egyedülállók kormegoszlása

Kor	Családfők								
	összesen	%	házas	%	özvegy	%	egyedülálló	%	Ismeretlen családi állapotú
15—19	25	0,5	3	0,1	—	—	22	4,8	—
20—24	378	7,5	233	5,4	2	0,7	141	30,9	2
25—29	681	13,5	565	13,2	4	1,4	110	24,1	2
30—34	896	17,7	809	18,9	23	7,9	64	14,0	—
35—39	790	15,6	729	17,0	26	9,0	35	7,8	—
40—44	889	17,6	826	19,3	40	13,8	22	4,8	1
45—49	572	11,3	515	12,0	44	15,2	13	2,9	—
50—54	443	8,8	367	8,6	68	23,4	5	1,1	3
55—59	169	3,3	123	2,9	37	12,8	7	1,5	2
60—64	126	2,6	89	2,1	34	11,7	2	0,4	1
65—69	21	0,4	16	0,4	5	1,7	—	—	—
70—74	11	0,2	5	0,1	6	2,1	—	—	—
75—79	2	0,0	2	0,0	—	—	—	—	—
80—	1	0,0	—	—	1	0,3	—	—	—
Nem ismert	53	1,0	—	—	—	—	35	7,7	18
Összesen	5057	100,0	4282	100,0	290	100,0	456	100,0	29

Kiemelendő, hogy a családfők között 35 férjes asszony is szerepel a forrásban, férj nélkül.

A családfőként bevándorló asszonyok közel egyharmada (35 %) fiatalabb negyven évnél, jelezve, hogy még idősebb korokban is vállalták az áttelepülés kockázatát.

Szembevetendő, hogy az özvegy nők (gyerekekkel, rokonokkal) viszonylag idős korok ellenére is (az özvegy nő családfők háromnegyede negyven évnél idősebb) vállalkoztak az áttelepülésre.

Az özvegy nő családfők és az egyedülálló nők kormegoszlása

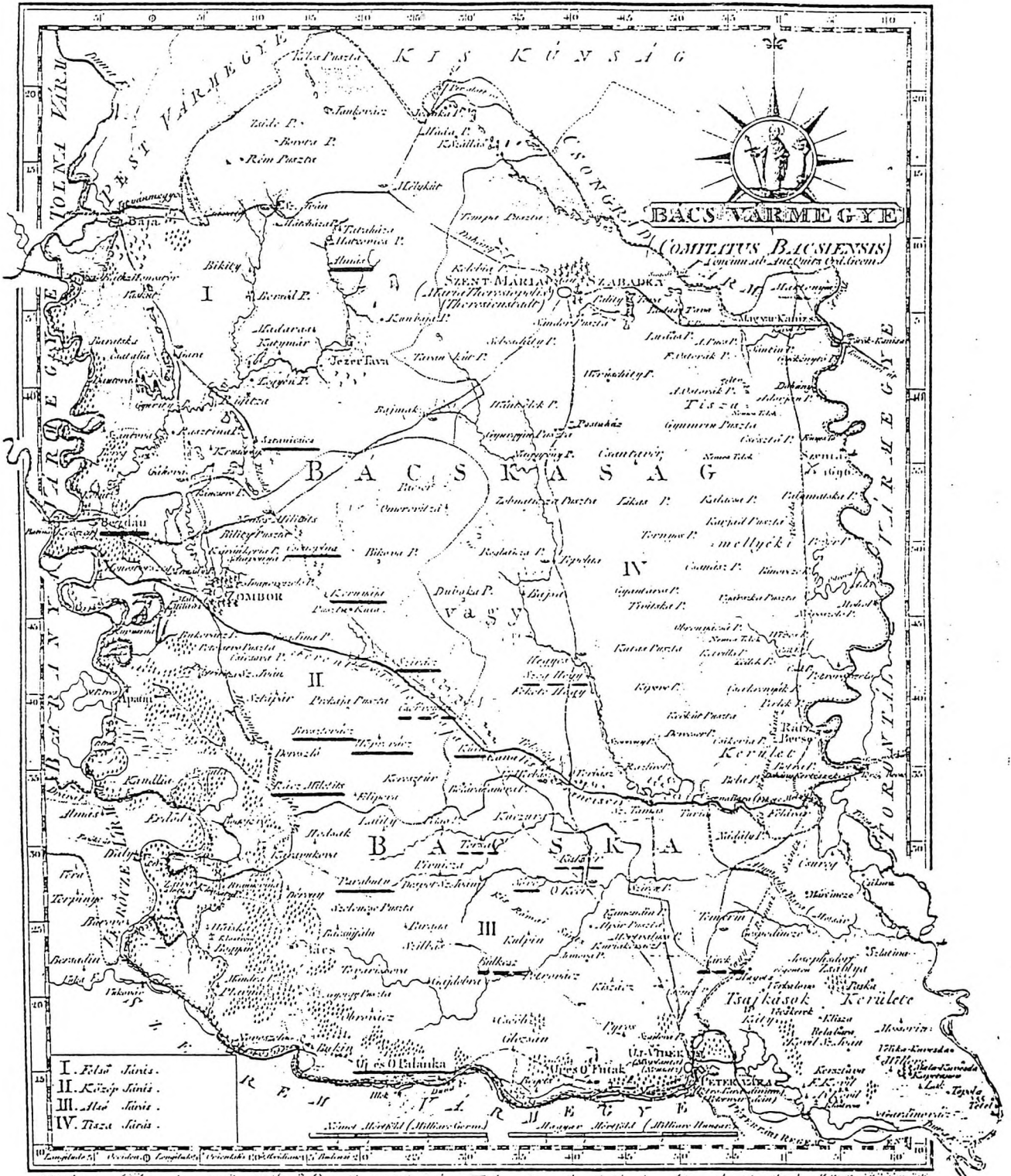
Kor	Családfők	Házias	Özvegy	Egyedülálló
15—19	—	—	—	—
20—24	8	2	1	5
25—29	12	5	2	5
30—34	27	4	19	4
35—39	23	7	15	1
40—44	30	4	25	1
45—49	25	5	20	—
50—54	38	5	33	—
55—59	13	—	13	—
60—64	17	3	14	—
65—69	2	—	2	—
70—74	1	—	1	—
75—79	—	—	—	—
80—	1	—	1	—
Nem ismert	4	—	—	—
Összesen	201	35	146	16

KOLLEGA TARSOLY ISTVÁN

A családfők kormegoszlása származási hely szerint

Feltételezhető, hogy a német nyelvterületről és Európa más tájairól bevándorló családfők kormegoszlása, átlagkora nem azonos. A helyi gazdasági, társadalmi viszonyok és a demográfiai állapotok bizonyára más korösszetételű populációt ösztönöztek, vagy kényszerítettek lakóhelyük elhagyására. Alábbi összesítésünkben azonban kitűnik, hogy a legtöbb német tartományból, grófságból, püspökségből stb. elsősorban a 35—44 éves családfők vállalkoztak az áttelepülésre. Mégis néhány területről — Mainz, Nassau, Pfalz, Saarbrücken, Trier és Zweibrücken — a 30—34 éves családfők indulnak el elsősorban a bácskai területre. Figyelemre méltó, hogy Schwabenből érkezők között a 25—29 éves családfők vannak többségben. (Megjegyzendő, hogy a koradatok már jelzett hiánya és néhány kisebb, közigazgatási hovatartozásának nehézsége miatt, mintegy kétszáz (206) családfő adatait nem illeszthettük be az alábbi táblázatunkba.)

NÉMET BEVÁNDORLÓK II. JÓZSEF KORÁBAN

Magyarország Urméltványi Könyve. II. József királyi mekkorai Törvények és Gyümölcsök ajánlják György és Károly.

--- új telepes falvak
 ——— rátelepítések

KOLLEGA TARSOLY ISTVÁN

A bevándorló családok gyermekeinek száma

Népes családok érkeznek Magyarországra. Az áttelepülők 11 706 gyermekkel kelnek útra, 5949 fiúval és 5757 leánnyal. (Sajnos korukat nem jegyezték fel.) A gyermekek nagy része szüleivel érkezik (11 001 gyermek). Az özvegy családfők is kettőnél több gyermekkel indulnak el, 290 özvegy családjában 698 gyermek vándorol. A családonkénti átlagos gyermekszám tehát 2,56, az özvegyek családjában 2,40. Megjegyzendő, hogy a teljes családokban még 854 fő is szerepel, de ezeknek státusát, rokoni kapcsolatát nem jegyezték fel. Nevük alapján ítélve olykor nagyszülők, unokák, rokonok, vagy kisebb számban idegenek, esetleg cselédek.

A teljes (férj, feleség) családok átlagos gyermekszáma a családfő kora szerint

Családfő kora	Családok	Gyermekek	Átlagos gyermekszám
	száma		
15—19	3	1	0,33
20—24	233	118	0,51
25—29	565	682	1,21
30—34	809	1 724	2,13
35—39	729	2 027	2,78
40—44	826	2 809	3,40
45—49	515	1 739	3,38
50—54	367	1 209	3,29
55—59	123	372	3,02
60—64	89	254	2,85
65—69	16	47	2,94
70—74	5	14	2,80
75—79	2	5	2,50
Összesen	4 282	11 001	2,56

A családfők kora szerint részletezett gyermekek átlagos száma egyrészt a viszonylagos magas fertilitást jelzi, másrészt az átlagos család nagyság szerinti rend alakulása az adatok elfogadhatóságát érzékelteti.

A teljes családok megoszlása a családfő kora és gyermekeinek száma szerint

Életkor	Gyermekek száma							Összes gyermekek családjai	Összes családok
	0	1	2	3	4	5	5-nél több		
15—19	2	1	—	—	—	—	—	1	3
20—24	156	54	11	9	2	—	1	77	233
25—29	211	162	103	51	29	9	—	354	565
30—34	143	173	175	163	92	40	23	666	809
35—39	83	111	141	147	113	84	50	646	729
40—44	60	80	124	164	175	117	106	766	826
45—49	57	51	85	83	86	64	89	458	515
50—54	38	37	71	61	56	43	61	329	367
55—59	17	18	18	20	18	18	14	106	123
60—64	6	14	21	15	6	13	14	83	89
65—69	1	3	2	4	4	1	1	15	16
70—74	1	1	1	—	1	—	1	4	5
75—79	—	—	1	1	—	—	—	2	2
80—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Összesen	775	705	753	718	582	389	360	3507	4282
%	18,1	16,5	17,6	16,8	13,6	9,0	8,4	81,9	100,0

NÉMET BEVÁNDORLÓK II. JÓZSEF KORÁBAN

A bevándorló teljes családok közel egyharmada (34,4) két-három gyermekkel érkezik, de közel ugyanekkora a négy és négynél több gyermekes családok aránya is (31,0%). Meglepően nagy, a teljes családok közel egyötöde (18,1%) a gyermektelenek aránya, bár ezeknek közel fele (47,6%) harminc éven aluli családfővel rendelkezik.

Özvegy családfők megoszlása életkoruk és gyermekeik száma szerint

	Gyermekek száma							Összesen
	0	1	2	3	4	5	5-nél több	
15—19	—	—	—	—	—	—	—	0
20—24	—	2	—	—	—	—	—	2
25—29	1	3	—	—	—	—	—	4
30—34	2	5	11	4	—	1	—	23
35—39	4	8	3	1	2	8	—	26
40—44	4	4	7	5	10	6	4	40
45—49	7	5	8	6	10	5	3	44
50—54	10	10	16	15	10	3	4	68
55—59	7	6	10	7	1	1	5	37
60—64	7	6	12	5	3	1	—	34
65—69	3	1	—	—	—	—	—	5
70—74	1	3	—	2	—	—	—	6
75—79	—	—	—	—	—	—	—	0
80—	—	1	—	—	—	—	—	1
Összesen	6	54	68	45	36	25	16	290

Az özvegy családfők nagyobb hányada települt át egy-két gyermekkel (42,1%) mint a házas családfők (34,1%). Az utóbbiak között azonban magasabb (18,1%) a gyermektelenek aránya, mint az özvegy családfők családjában (2,1%). A felsorolt arányok feltételezhetően a családfők kormegoszlására vezethetők vissza.

Származási hely

A kéziratos forrás a család, háztartás származási hely rovatában feltüntette a családfő, vagy az egyedülálló bevándorló lakóhelyét, a település nevét (Ort) és a település tartományát, országát (Land). Nem könnyű feladat a korabeli német közigazgatási egységeket a forrásban szereplő beírások alapján közigazgatásilag helyesen besorolni. Olykor ugyanis hiányoztak az ország, tartomány stb. megjelölések. Ennek tudható be, hogy összesítéseink néhány alkalommal csak összevont, vagy nem minden közigazgatási részletet felsoroló tartalommal készülhettek el.

Az általános hiedelemmel ellentétben a József korabeli telepítések a német tartományokon kívül Franciaországból, Hollandiából, Svájcban is verbuváltak bácskai bevándorlókat — igaz viszonylag kis számban — ugyanúgy, mint az osztrák birodalom más tartományaiából.

KOLLEGA TARSOLY ISTVÁN

A bevándorló családok és személyek származási helye

Tartomány neve	A bevándorló		Átlag fő családonként
	családok	személyek	
	száma		
Anhalt (és Anhalt-Schaumburg)	4	19	4,75
Ansbach (és A-Bayreuth)	30	137	4,56
Ausztria	1	1	1,00
Baden (és B-Freiburg, B-Mannheim, B-Badeb, B-Durlach)	180	852	4,73
Bamberg	38	174	4,57
Bassenheim	3	7	2,33
Bayern (és B-Friedberg)	29	96	3,31
Braunfels	5	18	3,60
Breisgau	96	438	4,56
Csehország és Morvaország	3	6	2,00
Dachstetten	4	28	7,00
Dagstuhl	4	25	6,25
Dalberg	2	4	2,00
Dánia	1	1	1,00
Degenfeld	1	4	4,00
Dürkheim	12	49	4,08
Elsaß (és Untersaß)	280	1 225	4,37
Falkenstein	16	60	3,75
Franciaország	17	77	4,52
Franken	77	318	4,12
Frauenalb	1	8	8,00
Freiburg	2	10	5,00
Fulda	22	109	4,95
Fürstenberg	36	181	5,02
Hannover	2	4	2,00
Hatzfeld-Wildenburg	1	4	4,00
Hessen (és Erbach, Hanau, Darmstadt, H-Kassel, H-Rheinfels)	181	877	4,84
Hohenzollern	23	109	4,73
Hollandia	4	17	4,25
Idstein	1	8	8,00
Isenburg	11	53	4,81
Kerpen	6	30	5,00
Köln	80	366	4,57
Krumbach	1	4	4,00
Kühburg	1	7	7,00
Layen	63	295	4,25
Leiningen	18	99	5,50
Limburg	1	4	4,00
Lotharingia	505	2 575	5,09
Luxemburg	151	742	4,91
Magyarország	1	1	1,00
Mainz	272	1 131	4,15
Nassau (és Mecklenburg, Usingenm Weilburg)	168	784	4,66
Neuwied	9	44	4,88
Nostitz	8	32	4,00
Oberrheinischer Reichskreis	8	35	4,37
Obenwald	3	13	4,33
Oettingen	1	1	1,00
Offenburg	1	3	3,00
Onolzbach	1	5	5,00
Passau	1	4	4,00
Passenheim	1	7	7,00
Pfalz	587	2 472	4,21
Poroszország (és Brandenburg)	24	69	2,87
Reich	1	8	8,00
Rheingrafen	115	589	5,12
Ritterschaft	34	160	4,70
Runkel	2	17	8,50
Saarbrücken	314	1 576	5,01
Salm (és S-Kyrburg, S-Salm)	22	129	5,86
Sauerland	42	195	4,64

NÉMET BEVÁNDORLÓK II. JÓZSEF KORÁBAN

folytatás

Tartomány neve	A bevándorló		Átlag fő családonként
	családok	személyek	
	száma		
Schaumberg	1	5	5,00
Schmidtburg	1	4	4,00
Schönborn	19	116	6,10
Schwaben	236	876	3,71
Schwarzenberg	1	7	7,00
Schwarzwald	24	105	4,37
Sickingen	19	74	3,89
Solms-Braunfels	1	8	8,00
Speth	16	71	4,43
Speyer	67	262	3,91
Straßburg	3	13	4,33
Sylva Hercynia	4	10	2,50
Svájc	3	7	2,33
Szászország (és Mecklenburg, Niederlausitz, Gotha, Meiningen, Weilburg)	42	131	3,11
Szilézia	50	137	2,74
Thüringia	2	8	4,00
Trier	435	1 979	4,54
Ulm	103	358	3,47
Vogtland	3	8	2,66
Vorderösterreich	17	61	3,58
Wertheim	1	4	4,00
Westfália	17	80	4,70
Wetterau	1	1	1,00
Wildenburg	7	28	4,00
Worms	2	11	5,50
Wurmsenberg	1	4	4,00
Württemberg (és Niederhohenberg)	204	794	3,89
Würzburg	44	168	3,81
Zweibrücken	187	849	4,54
Ismeretlen	24	41	1,71
Összesen	5 057	22 513	4,45

Az előző táblázatban felsorolt sok kisebb tartomány, grófság, püspökség, érsekség az áttelepülést népszerűsítő ágensek kiterjedt munkásságáról tanúskodik. Legnagyobb sikerrel Lotharingiában és Pfalzban működhettek, mert innen érkezett közel minden ötödik család.

A bevándorlók vallási megoszlása

A magyarországi betelepítés korai, még a 17–18 század fordulóján megfogalmazott és állandóan szem előtt tartott elvei szerint elsősorban német-katolikus földműveseket toboroztak az ország déli részeinek benépesítésére. A II. József korabeli telepítés is ezeket az elveket tartva szem előtt elsősorban a katolikus vallású népességet ösztönözve vándorlásra. Meglepő mégis, hogy a betelepülő családok közel harminc százaléka protestáns.

A vándorló családok vallása

	A családok	
	száma	%
Római katolikus	3460	68,42
Evangélikus	1234	24,40
Református	319	6,31
Konvertált	1	0,02
Ismeretlen	43	0,85
Összesen	5057	100,00

KOLLEGA TARSOLY ISTVÁN

A következő táblázat részletezése szerint Poroszországból, Szászországból és Württembergből bevándorló családok nagyobbik hányada evangélikus, a Zweibrückenből érkezőké pedig református. Megjegyzendő, hogy ez a földrajzi részletezés nem tartalmazza a konvertált és az ismeretlen vallású családok számát és összevontuk a kisebb helységek, püspökségek, grófságok adatait is.

A betelepülő családok vallása, származási helyük szerint

Tartomány	Római katolikus		Református		Evangélikus		Összesen
	szám	%	szám	%	szám	%	
Baden	216	73,47	13	4,42	65	22,11	294
Bajorország	53	88,33	0	0	7	11,67	60
Elzaß	197	69,61	6	2,12	80	28,27	283
Franken	148	94,87	0	0	8	5,13	156
Franciaország	17	100,00	0	0	0	0	17
Fulda	19	86,36	0	0	3	13,64	22
Hessen	65	36,93	40	22,73	71	40,34	176
Köln	86	100,00	0	0	0	0	86
Lothringen	487	96,63	6	1,19	11	2,18	504
Luxemburg	151	100,00	0	0	0	0	151
Mainz	269	98,18	1	0,36	4	1,46	274
Nassau	46	26,59	7	4,05	120	69,36	173
Pfalz	417	56,81	130	17,71	187	25,48	734
Poroszország	6	25,00	1	4,17	17	70,83	24
Rheingrafen	39	61,81	4	2,78	51	35,42	144
Saarbrücken	207	55,20	27	7,20	141	37,60	375
Szászország	8	13,79	3	5,17	47	81,03	58
Szilézia	33	67,35	1	2,04	15	30,61	49
Schwaben	185	79,40	0	0	48	20,60	233
Trier	418	95,43	1	0,23	19	4,34	438
Ulm	18	17,48	0	0	85	82,52	103
Westfalen	55	96,49	0	0	2	3,51	57
Württemberg	126	47,73	0	0	138	52,27	264
Zweibrücken	56	30,11	63	33,87	67	36,02	186
Összesen	3372	69,37	303	6,23	1186	24,40	4861
Összevont területek	88		16		48		152

A bevándorlók foglalkozása

A bevándorlást szervező Magyar Kamara elsősorban földműveseket kívánt letelepíteni hazánk déli részsein. *II József* telepítési pátens (lásd a mellékletben) is a földműveseknek ígérte a legnagyobb kedvezményeket. Feltehető, hogy ez a körülmény készítette a betelepülni szándékozó földművesek egy részét arra, hogy kettős foglalkozásúnak jegyeztették be magukat. (Megjegyzendő, hogy 54 földművesnek két, vagy három egyéb szakmáját is feljegyezték.) Mindezt mérlegelve úgy tűnik, hogy mindazon telepéseknek akiknek forrásunk feljegyezte foglalkozását mintegy fele volt földműves, körülbelül egyötödö földműves és egyéb foglalkozású, azaz a bevándorlók két harmada kötődött a mezőgazdasághoz. Igen jellemző, hogy a kereskedelem, a közszolgálat és a szabadfoglalkozásuk aránya együttesen mindössze mintegy egy százalék.

NÉMET BEVÁNDORLÓK II. JÓZSEF KORÁBAN

A bevándorlók foglalkozási megoszlása

Foglalkozás	Szám	%
Földműves	3473	55,22
Földműves és egyéb foglalkozású	1147	18,24
Egyéb mezőgazdasági foglalkozású	60	0,95
Összesen a mezőgazdaságban tevékenykedik	4680	74,41
Bányász, iparos	1545	24,57
Kereskedő	12	0,19
Szabadfoglalkozású, egyéb	52	0,83
Összesen	6289	100,00

Füzetekből álló forrásunkban feljegyzett foglalkozásokat nem volt könnyű a mai foglalkozási nomenklatúrával azonosítani, az alábbiakban azonban mégis részletezzük a bevándorlók foglalkozását.

Foglalkozás	Szám	%
Egyéb mezőgazdasági foglalkozású	60	0,95
Ebből		
szőlőműves bortermelő	13	
erdész	1	
kertész	14	
méhész	2	
vadász	9	
napszámos	6	
juhász	15	
Bányászat	47	0,75
bányász	46	
aranymosó	1	
Ipar		
Vas és fémipar	128	2,04
bádogos	1	
esztergályos	8	
fegyverkovács	1	
gombkészítő	2	
kovács	35	
késes	3	
kőszőrűs	4	
lakatos	14	
patkókovács	27	
rézműves	2	
szerkovács	3	
szőgkovács	22	
vasmunkás	2	
vasolvasztó	1	
vasvágó	1	
őntő	1	
tűkészítő	1	
Gép- és kocsigyártás	46	0,73
gyapjűszerszámkészítő	3	
kerékgyártó, kocsikészítő	37	
kőzőkészítő	1	
orgonakészítő	1	
toronyórákészítő	1	
órákészítő	2	
szerszámkészítő	1	
Kő-, föld-, agyag- és üvepipar	78	1,24
fazekas	10	
kőfaragó	30	
mészégető	2	
téglaégető	33	
tűkőrkészítő	1	
üvegyártó	2	

KOLLEGA TARSOLY ISTVÁN

Foglalkozás	Szám	%
Fa- és papíripar	116	1,84
asztalos	45	
dohányszelencekészítő	3	
faműves	1	
kosárfonó	3	
kádár	48	
könyvkötő	3	
műasztalos	10	
papírgyártó	1	
pipakészítő	2	
Bőr-, sörte- és szőripar	25	0,40
bőrkészítő	1	
cserzővarga	7	
irhabőrvarga	2	
kefekötő	3	
nyerges	1	
nyúzó	1	
szűcs	4	
szíjgyártó	1	
övkészítő	5	
Ruházati és textilipar	557	8,86
cipész és cipőkészítő	136	
damasztikészítő	1	
gyapjúfésűs	2	
gyapjúszövő	10	
hálószövő	1	
harisnyakötő	4	
harisnyaszövő	13	
himző	3	
kalapos	7	
kétfestő	2	
kesztyűkészítő	5	
kötélverő	2	
pamutkészítő	1	
pamutnyomó	2	
paszományos	1	
posztó készítő	16	
posztónyíró	1	
selyemfestő	1	
selyemszövetkészítő	2	
szabó	100	
szövetkészítő	16	
takács	228	
vászonyomó	2	
zsávolykészítő	1	
Építőipar	322	5,12
cserépfedő	1	
festő	13	
kéményseprő	2	
kőműves	162	
kövező, útburkoló	2	
kútásó	1	
mennyezetkészítő	2	
ács	130	
tetőfedő	1	
üveges	3	
vályogvető	1	
zsuptetőkészítő	4	
Élelmiszeripar és élvezeti cikk gyártás	212	3,37
gyümölcspréselő	1	
hentes	1	
molnár	93	
mészáros	32	
olajfőző	1	
olajütő	4	

NÉMET BEVÁNDORLÓK II. JÓZSEF KORÁBAN

Foglalkozás	Szám	%
	1	
	1	
	17	
	3	
	1	
Vegyipar	14	0,22
	2	
	2	
	1	
	1	
	5	
	2	
	1	
Kereskedelem, közlekedés	12	0,19
	1	
	1	
	2	
	3	
	5	
Közszolgálat, szabadfoglalkozás, művész, egyéb	52	0,83
	2	
	1	
	2	
	1	
	3	
	1	
	1	
	1	
	1	
	5	
	2	
	1	
	9	
	19	
	2	
Mindösszesen	6289	

A bevándorlók foglalkozását korcsoportok szerint elemezve kitűnik, hogy a vegyipar, a kereskedelem és közszolgálat kivételével, minden foglalkozási csoportban ötven százaléknál nagyobb a negyven éven aluliak aránya. A bőr, ruha, valamint építőiparban hatvan százalék körül ingadozik. Ugyancsak fiatal korösszetételű a mezőgazdaság és egyéb foglalkozást megjelölők rétege is. A negyven éven aluliak aránya 55%.

A következő táblázattal kapcsolatban megjegyzendő, hogy a foglalkozás és a kor együttes adatainak hiánya miatt 109 fő kimaradt a részletezésből.

A bevándorlók foglalkozása korcsoportonként

Kor	m+	m	b	v	g	a	f	r	t	e	l	y	k	s	Összesen
15–19	14	10	—	2	1	0	1	0	3	1	4	1	0	0	23
20–24	328	248	7	7	7	9	9	2	44	18	15	0	0	4	370
25–29	619	469	6	17	1	3	13	2	79	46	26	0	0	3	664
30–34	843	610	9	20	8	14	14	4	98	68	34	3	1	2	886
35–39	743	525	6	26	7	13	23	5	99	51	29	1	2	7	794
40–44	842	650	9	21	7	15	18	7	78	48	29	1	3	5	891
45–49	532	403	7	17	4	7	10	0	51	30	30	3	5	7	574
50–54	413	319	1	10	5	3	13	4	44	23	11	1	0	8	442
55–59	157	111	1	4	2	2	4	1	20	9	10	1	0	2	167
60–64	126	101	0	3	3	2	1	0	5	7	4	0	0	1	127
65–69	10	14	1	0	1	0	0	0	3	1	1	0	0	0	21
70–74	11	10	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	11
75–79	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
80–	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Összesen	4651	3473	47	127	46	68	106	25	524	303	193	11	11	39	4973
Az adatok hiányoznak	29	0	0	1	0	10	10	0	33	19	19	3	1	13	109
Mindösszesen	4680	3473	47	128	46	78	116	25	557	322	212	14	12	52	5082

Jelmagyarázat:

m + = mezőgazdaság mellett más foglalkozást is megjelölt; m = mezőgazdaság; b = bányászat;
 ipar: v = vas- és fémipar; g = gép- és kocsigyártás; a = kő-, föld-, agyag- és üvegipar; f = fa- és papíripar; r = bőr-, sörte- és szőripar; t = ruházati- és textilipar;
 e = építőipar; l = élelmiszeripar és élvezeti cikk gyártás; y = vegyipar
 k = kereskedelem és közlekedés
 s = közszolgálat, szabadfoglalkozás, művész, egyéb.

NÉMET BEVÁNDORLÓK II. JÓZSEF KORÁBAN

Bizonyára érdeklődésre tarthat számot, hogy melyik tartományból érkeztek a földműveseken kívül nagyobb számban iparosok, és hogy egy-egy ipari ágazat bevándorlói között melyik tartomány szerepelt a legnagyobb súllyal.

A pfalzi tartományból bevándorlók aránya, valamint a ruházati és textilipart űzők súlya természetesen az idézte elő, hogy az iparosok közül a legtöbben Pfalzból vándoroltak be, a legtöbb iparost foglalkoztató ruházati és textil iparos is Pfalzból származott. Kiemelendő egyébként, hogy az iparos foglalkozású bevándorlók aránya a sziléziai, poroszországi, bajorországi útra kelők között a legmagasabb, az innen érkezők közel fele (48—57 %-a) iparos.

A bevándorlók foglalkozása, származási hely szerint

	m+	b	v	g	a	f	r	t	e	l	y	k	s	Összesen
Baden	273	0	12	0	3	5	1	38	22	10	0	0	2	373
Bajorország	40	3	2	3	0	1	0	12	6	3	0	0	0	73
Elsaß	268	3	7	1	3	1	0	41	12	11	0	0	0	347
Franken	122	0	11	6	5	7	3	19	8	23	0	1	2	207
Franciaország	16	1	0	0	0	0	0	1	1	2	0	0	0	21
Fulda	21	0	0	1	2	2	0	2	4	0	0	0	0	32
Hessen	169	0	5	3	1	4	0	17	11	6	0	0	2	218
Köln	83	0	3	0	0	0	0	4	3	0	0	1	1	95
Lothringen	493	0	9	6	4	9	0	31	24	9	0	0	5	590
Luxemburg	149	0	0	1	2	3	2	11	3	0	0	0	0	171
Mainz	252	0	4	2	2	2	0	31	11	12	0	1	0	317
Nassau	162	0	10	0	1	3	0	30	8	7	0	0	0	221
Pfalz	703	16	10	4	12	13	1	66	37	37	2	2	7	910
Poroszország	14	0	2	0	0	2	0	3	2	1	0	0	2	26
Rheingrafen	142	5	9	1	1	6	0	17	7	5	0	0	0	193
Saarbrücken	367	3	6	5	10	13	1	22	23	8	1	1	1	461
Szászország	44	5	1	4	2	2	2	5	4	3	1	0	5	78
Szilézia	30	0	2	0	1	1	3	14	5	3	2	1	1	63
Schwaben	215	0	2	1	5	9	4	32	34	9	1	0	3	315
Trier	428	1	11	3	2	8	4	22	17	10	0	1	1	508
Ulm	84	0	4	1	0	2	0	25	4	11	1	0	0	132
Westfalen	55	4	3	3	0	2	0	4	9	1	0	0	0	81
Württemberg	224	0	9	0	5	7	2	42	25	12	0	1	2	337
Zweibrücken	177	3	2	1	5	2	2	21	14	5	1	1	0	234
Összesen	4531	44	124	46	66	104	25	510	294	188	9	10	34	5985
Hiányzó adatok	149	3	4	0	12	12	0	47	28	24	5	2	18	304
Mindösszesen	4680	47	128	46	78	116	25	557	322	212	14	12	52	6289

Jelmagyarázat: m+ = mezőgazdaság mellett más foglalkozást is megjelölt; b = bányászat;

ipar: v = vas- és fémipar; g = gép- és kocsigyártás; a = kő-, föld-, agyag- és üvegipar; f = fa- és papíripar; r = bőr-, sörté- és szőripar; t = ruházati- és textilipar; e = építőipar; l = élelmiszeripar és élvezeti cikk gyártás; y = vegyipar

k = kereskedelem és közlekedés

s = közszolgálat, szabadfoglalkozás, művész. egyéb.

Pénz és pénz nélkül érkező bevándorlók

Az áttelepülésre jelentkezők indulásuk előtt feltehetően értékesítették ingó és ingatlan vagyoniukat, vagy annak egy részét és az ebből befolyó pénzt magukkal hozták, amit nyilvántartásainkban feljegyezték. A nyilvántartásból az is kiténik, hogy a még folyamatban lévő vagyonszámlásaikból mennyi pénzt vártak. 161 család tüntette fel azt a tényt, hogy a származási helyükön pénzt (várható örökség, még eladatlan ingóságok és ingatlanok) hagytak, melyet később fognak megkapni. A várható összeg 43 301 Gulden. A fenti 161 családból 100 magával is hozott pénzt (10 134 Gulden). Akik nem érkeztek pénzzel (61 család) átlag 280 Guldenre vártak.

Ezek — a feltehetően megközelítő pontosságú adatok — érzékeltetik, hogy az ideérkező telepések mekkora pénzüsszeggel rendelkeztek új életük megindításakor, illetve azt is bemutatják, hogy a bevándorlók általános anyagi helyzete — a pénz nélkül érkezők hányada mekkora volt.

KOLLEGA TARSOLY ISTVÁN

Valamivel több mint 1500 foglalkozással rendelkező bevándorló vallotta be a magával hozott pénz (rajnai forint, Gulden) összegét. Ezek között nem szerepeltek kettős foglalkozású egyének, tehát a foglalkozással rendelkező bevándorlóknak csaknem egyharmada (30,6%) érkezett pénzzel. Amint az alábbi táblázatokból kitűnik egy foglalkozást űző egyén átlagosan 33 (33,22) rajnai forinttal érkezett. A foglalkozást űző bevándorlók fele (50,9%) 50 Guldennél kevesebb összeget vallott be és csak egy tized részüknek volt 200 Guldennél nagyobb tartaléka.

A készpénzzel érkezők bevándorlók száma foglalkozás és a behozott pénzmennyiség nagyságcsoportja szerint

Gulden	Foglalkozás														Összesen
	m	b	v	g	a	f	r	t	e	l	y	k	s		
1 — 10	108	0	3	1	0	3	0	10	4	2	0	0	0	131	
11 — 25	206	2	4	1	4	8	0	23	16	9	0	0	2	275	
26 — 50	276	4	10	2	7	8	2	43	21	18	0	1	2	394	
51 — 100	241	1	6	7	4	10	1	19	10	13	1	0	3	316	
101 — 150	105	2	3	0	2	4	1	14	8	3	0	0	1	143	
151 — 200	95	0	3	3	2	6	2	18	8	6	0	0	2	145	
201 — 300	60	0	3	2	1	3	0	9	7	5	1	1	1	93	
301 — 500	23	0	2	1	0	1	0	8	1	5	0	0	0	41	
501 — 1000	11	0	0	2	0	0	0	5	2	3	0	1	1	25	
1001 — 3000	3	0	0	0	0	2	0	1	0	0	0	1	0	7	
3001 —	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	
Összesen fő	1128	9	34	19	20	45	6	150	78	64	2	4	12	1571	
A foglalkozást űzők száma	3533	47	128	46	78	116	25	557	322	212	14	12	52	5142	
%	31,9	19,1	26,6	41,3	25,6	38,8	24,0	26,9	24,2	30,2	14,3	33,3	23,1	30,6	

Jelmagyarázat:

m = mezőgazdaság (önállóan szerepel, csak mezőgazdaságot jelölte meg foglalkozásnak); b = bányászat; v = vas- és fémipar; g = gép- és kocsigyártás; a = kő-, föld-, agyag- és üvegyártás; f = fa- és papíripar; r = bőr-, sörté- és szőripar; t = ruházati- és textilipar; e = építőipar; l = élelmiszeripar és élvezeti cikk gyártás; y = vegyipar; k = kereskedelem és közlekedés; s = közszolgálat, szabadfoglalkozás, művész, egyéb.

Ha a behozott pénz teljes összegét a bejelentők foglalkozási besorolása szerint bontjuk fel, akkor kitűnik, hogy — természetesen — a földművesek rétege érkezett az egész pénzüsszeg nagyobb hányadával! 62,9%-ával. A pénzzel érkező földművesek aránya azonban kisebb, mint a földműves családfők aránya a bevándorló családfők között (74,4%). Feltehető tehát, hogy nem volt jelentéktelen a pénz nélkül érkező gazdák száma.

A bevándorlók által behozott pénz mennyisége foglalkozási ágak szerint

Gulden	m	b	v	g	a	f	r	t	e	l	y	k	s	Összesen
1 — 10	897	0	23	10	0	25	0	84	30	20	0	0	0	1089
11 — 25	3987	45	80	20	76	166	0	460	324	170	0	0	45	5375
26 — 50	11133	160	410	100	295	346	90	1784	770	780	0	40	80	15988
51 — 100	20577	70	560	620	400	860	60	1762	900	1150	100	0	300	27359
101 — 150	14660	280	420	0	258	580	150	1985	1160	450	0	0	150	20093
151 — 200	17584	0	570	600	380	1200	400	3600	1535	1200	0	0	400	27469
201 — 300	16102	0	900	480	300	900	0	2604	2000	1340	300	300	300	25526
301 — 500	10435	0	1000	500	0	400	0	3469	400	2150	0	0	0	18354
501 — 1000	10150	0	0	1200	0	0	0	3400	1450	200	0	700	600	17700
1001 — 3000	1940	0	0	0	0	3100	0	1500	0	0	0	2000	0	8540
3001 —	0	0	0	0	0	0	0	0	3300	0	0	0	0	3300
Összesen	107467	555	3963	3530	1709	7577	700	20648	11869	7460	400	3040	1875	170793
%	62,9	0,3	2,3	2,1	1,0	4,4	0,7	12,1	6,9	4,4	0,2	1,9	1,1	100,0

NÉMET BEVÁNDORLÓK II. JÓZSEF KORÁBAN

Egy egy családban általában csak egy fő, rendszerint a családfő jelentette be, hogy mennyi pénzzel érkezett. Ha tehát a behozott összes pénz mennyiségét a családfők kora szerint részletezzük kitűnik, hogy mely korosztályok rendelkeztek a legtöbb pénzzel. Egyértelmű, hogy a harminc éven aluli családfőkre számítható átlagosan bevallott pénz mennyisége elenyésző és a családfő korával közel párhuzamosan növekszik a tartalékolt átlagos pénzösszeg. (Az alábbi táblával kapcsolatban megjegyzendő, hogy a családfők korának hiánya miatt a végösszeget 424 Gulddal csökkentenünk kellett, emiatt az átlagos pénzösszegek nagysága is kissé torzított.)

A bevándorlók által hozott pénz mennyisége a családfők kora szerint

Gulden	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	Összesen
1 — 10	15	48	119	204	207	258	111	57	30	40	0	0	1089
11 — 25	15	482	814	1024	659	1023	660	489	147	62	0	0	5375
26 — 50	0	610	1842	2520	3469	3066	2035	1506	560	310	70	0	15988
51 — 100	0	1140	2206	5136	5035	5931	2830	3216	950	765	0	80	27289
101 — 150	0	580	1145	4834	4159	3357	2655	1597	1462	300	0	0	20089
151 — 200	0	400	3600	5900	4170	4105	3560	3134	1200	800	600	0	27469
201 — 300	0	1050	2644	4860	3627	6965	2230	2170	530	1450	0	0	25526
301 — 500	0	1050	1000	2999	3100	4050	3685	1000	400	370	0	350	18004
501 — 1000	0	1000	3150	2200	1300	4150	3400	2500	0	0	0	0	17700
1001 — 3000	0	0	0	0	0	49000	2600	0	1040	0	0	0	8540
3001 —	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3300	0	3300
Összesen	30	6360	16520	29681	25726	37805	23766	15669	6319	4097	3970	430	170369
Családfők száma összesen	25	378	681	896	790	889	572	443	169	126	21	67	5057
Egy családra jutó Gulden	1,2	16,8	24,3	33,1	32,6	42,5	41,5	35,4	37,4	32,5	189,0	6,4	33,5

Jelmagyarázat:

A = 15—19 év; B = 20—24 év; C = 25—29 év; D = 30—34 év; E = 35—39 év; F = 40—44 év;
G = 45—49 év; H = 50—54 év; I = 55—59 év; J = 60—64 év; K = 65—69 év; L = 70—74 év.

A bevándorlók származási helyének közigazgatási besorolása — amint már említettük — némi nehézséggel járt. Emiatt a behozott pénzmennyiség teljes összegét mintegy két százalékkal (2067 Gulddal) csökkentenünk kellett. Ugyanezen okból nem vehettük számba a pénzt behozó személyek közül 64 főt, amidőn az alábbiak szerint részleteztük a behozott pénzmennyiség megoszlását a bevándorlók származási helye szerint. A legtöbb pénz Pfalzból és Württembergből származott. Ebből a két tartományból és Badenből folyt be a behozott összes pénz több mint egyharmada (37,3%-a).

Az átlagos egy foglalkoztatottra vagy egy családra jutó pénzösszeg nagysága alapján, megközelítőleg a szászországi bevándorlók érkeztek a legnagyobb pénzmennyiséggel, a teljes átlag közel háromszorosával (több mint 336 Gulddal). A sziléziaiak és a Franciaországból érkezők voltak a legszegényebbek, mintegy tizedrész annyi pénzük volt, mint a szászországiaknak.

KOLLEGA TARSOLY ISTVÁN

A bevándorlók által behozott pénz

	1—10 Gulden		11—25 Gulden		26—50 Gulden		51—100 Gulden		101—150 Gulden		151—200 Gulden		201—300 Gulden	
	csa-lád	Gulden	csa-lád	Gulden	csa-lád	Gulden	csa-lád	Gulden	csa-lád	Gulden	csa-lád	Gulden	csa-lád	Gulden
Baden	8	70	21	414	21	900	26	2137	15	2085	5	1000	5	1440
Bajorország	0	0	3	55	4	148	12	1045	0	0	3	580	5	1420
Elsaß	4	31	8	161	6	225	7	600	2	300	9	1759	1	300
Franken	4	40	7	127	10	426	9	810	2	280	5	1000	3	900
Franciaország	1	10	2	40	1	30	1	70	0	0	0	0	0	0
Fulda	0	0	0	0	0	0	1	80	150	4	800	2	550	0
Hessen	2	20	5	85	15	676	10	890	0	0	5	1000	6	1650
Köln	0	0	0	0	3	150	1	100	1	150	0	0	0	0
Lothringen	38	265	47	960	50	2099	33	2826	7	909	7	1340	4	1050
Luxemburg	5	48	4	75	2	90	4	310	1	150	0	0	0	0
Mainz	3	30	18	322	25	1010	24	2160	11	1630	5	1000	5	1380
Nassau	2	20	3	59	12	490	8	720	5	730	7	1390	8	2265
Pfalz	24	226	50	992	79	3227	46	3930	40	5603	22	4315	18	4941
Poroszország	0	0	0	0	2	100	0	0	1	150	0	0	0	0
Rheingrafen	3	30	18	357	16	604	20	1730	8	1099	8	1590	5	1500
Saarbrücken	10	90	24	460	42	1806	26	2211	8	1170	13	2570	7	2000
Szászország	2	20	1	25	4	130	1	60	1	130	2	400	1	300
Szilézia	1	6	1	25	0	0	1	60	0	0	0	0	0	0
Schwaben	1	1	7	144	17	686	13	1200	4	570	4	775	2	600
Trier	11	95	24	417	29	1170	24	2080	5	730	5	980	3	830
Ulm	1	10	4	90	4	165	1	100	1	150	1	200	1	300
Westfalen	1	5	2	32	1	40	1	80	0	0	0	0	0	0
Württemberg	3	17	6	132	10	390	23	2260	22	3135	27	5370	10	2650
Zweibrücken	4	40	13	284	20	766	10	900	3	392	2	400	4	1150
Összesen	128	1074	268	5256	373	15328	302	26359	138	19513	134	26469	90	25226

NÉMET BEVÁNDORLÓK II. JÓZSEF KORÁBAN

származási hely szerint

301—500 Gulden		501—1000 Gulden		1001—3000 Gulden		3000— Gulden		Összesen	%	A pénzzel érkezők száma	Egy főre juto Gulden
csa- lád	Gulden	csa- lád	Gulden	csa- lád	Gulden	csa- lád	Gulden	Gulden			
3	1200	4	3000	1	1500	0	0	13855	8,2	109	127,11
0	0	1	1000	0	0	0	0	4276	2,5	28	152,71
2	930	1	700	0	0	0	0	5046	3,0	40	126,15
2	800	1	700	0	0	0	0	5126	3,0	43	119,20
0	0	0	0	0	0	0	0	155	0,2	5	31,00
0	0	0	0	0	0	0	0	1588	0,9	8	198,58
2	850	1	600	0	0	0	0	5817	3,5	46	126,45
0	0	0	0	0	0	0	0	405	0,2	5	31,00
4	1850	3	1900	0	0	0	0	13392	8,0	193	69,78
1	350	0	0	0	0	0	0	1040	0,6	17	61,17
3	1285	5	3650	0	0	0	0	12566	7,4	99	126,92
2	875	0	0	0	0	0	0	6596	3,9	47	140,37
5	2250	2	1650	0	0	0	0	27420	16,3	286	95,87
0	0	0	0	0	0	0	0	253	0,2	3	84,33
3	1214	1	700	0	0	0	0	8906	5,3	82	108,60
5	1900	0	0	2	2600	0	0	14944	8,9	137	109,68
0	0	0	0	0	0	1	3300	4378	2,6	13	336,26
0	0	0	0	0	0	0	0	94	0,1	3	31,33
1	400	1	600	0	0	0	0	5026	3,1	50	100,52
1	500	0	0	0	0	0	0	6904	4,1	100	69,04
1	500	0	0	0	0	0	0	1529	0,9	14	109,21
1	500	0	0	0	0	0	0	863	0,7	6	110,50
6	2450	4	2600	2	2440	0	0	21557	12,8	113	190,76
0	0	1	600	1	2000	0	0	6592	3,9	58	113,65
42	17854	25	17700	6	8540	1	3300	168126	100,0	1507	111,56

MELLÉKLET

II. JÓZSEF KIVÁNDORLÁSI PATENSE

Wir Joseph der Andere, von Gottes Gnaden erwählter Römischer Kayser, zu allen Zeiten Mehrer des Reichs, König in Ungarn, Böhmen, Galizien und Lodomerien etc. thun hiermit Jedermänniglich kund, daß Wir in Unserm Königreichen Ungarn, Galizien und Lodomerien viele unbesetzte, leere und öde Gründe besitzen, welche Wir gesonnen, mit Teutschen Reichsgliedern, besonders aus dem Oberrheinischen Kreise, anzusiedeln.

Zu dem Ende versprechen Wir bei Unserer angebohrnen kaiserl. königl. Parole allen zu Uns wandernden Reichsfamilien, deren Wir viele Tausende an Ackersleuten und Professionisten benöthiget sind:

Erstens: Eine gänzlich vollkommene Gewissens- und Religions-Freyheit, wie auch jede Religions-Parthey mit denen benöthigten Geistlichen, Lehrern, und was darzu gehöret, auf das vollkommenste zu versorgen.

Zweytens: Eine jede Familie mit einem ordentlichen neuen, nach Landes-Art geräumigen Haus nebst Garten zu versehen.

Drittens: Die Ackersleute mit dem zu jeder Familie erforderlichen Grund, in guten Äckern und Wiesen bestehend, wie auch mit dem benöthigten Zug- und Zucht-Vieh, denn Feld- und Haus-Geräthscheften zu beschenken.

Viertens: Die Professionisten und Tagwerker hingegen haben sich bloß deren in der Hauswirtschaft nöthigen Geräte zu erfreuen: wo nebstbei aber denen Professionisten für ihre Handwerks-Geräthe anzuschaffen 50 Gulden Rheinisch im Baaren ausgezahlt werden.

Fünftens: Der älteste Sohn von jeder Familie ist und bleibt von der MilitärRekrutirung befreyet.

Sechstens: Jede Familie erhält von Wien aus freye Transportirung bis auf Ort und Stelle der Ansiedlung, wozu die benöthigten Reisegelder ausgezahlt werden; darnach dauert die Verpflegung noch so lange fort, bis die Familie im Stande ist, sich selbst zu ernähren. Sollte aber nach dieser Unterstützungs-Frist eine oder die andere Familie in ein unverschuldetes Unglück gerathen, so wird gegen dreyjährige Rückerstattung aller Vorschub geleistet.

Siebentens: Um die neuen Ankömmlinge, welche auf der Reise, oder wegen Veränderung des Klimas, oder auch auf sonstige Weise erkranken möchten, so geschwind als möglich in ihren vorigen gesunden Zustand zu versetzen, werden Spitäler angelegt, um dieselbe darinnen auf das sorgfältigste unentgeltlich zu verpflegen.

Achtens: Endlich wird diesen Reichseinwanderern von dem Tag ihrer Ansiedlung an, durch ganze zehen Jahre die Freyheit zugesichert; binnen welcher Zeit solche von allen Landes- und Herrschafts-Steuern, Abgaben und Lasten, wie sie auch Nemen haben möchten, gänzlich befreyet seyn und verbleiben sollen. Nach Verlauf dieser zehen Frey-Jahren aber sind

NÉMET BEVÁNDORLÓK II. JÓZSEF KORÁBAN

sie verbunden, eine leidentliche, landesübliche Steuer-Abgabe, so wie andere Landes-Einwohner, zu entrichten.

Welchen Entschluß und Willensmeinung Wir zur Steuer der Wahrheit mit Urkund dieses, besiegelt mit Unserm K.K. aufgedruckten Sekret-Insiegel, bestätigen, so gegeben:

Wien, am ein und zwanzigsten September, Anno siebenzehnhundert zwei und achtzig. Unserer Reiche, des Römischen im neunzehnten des, des Ungarischen und Böhmischen im zweyten.

Joseph

vt. Rudolf Fürst von Colloredo,

m[anu] p[ro]pria

(L.S.)

Ad Mandatum Sacrae Caesareae Regiaeque

Majestatis proprium

Ignaz von Hofmann

Anton Taffener: Quellenbuch zur Donausehwschen Geschichte München. 1974.